

Presentasjon av dr.avhandlinger

”Om denne haves intet mærkværdigt.” En tekst- og kunnskapshistorisk studie av stavkirkene på 1700- og 1800-tallet

Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo.

Disputas: 5. mars 2021.

Sine Halkjelsvik Bjordal

Paa reiser oppe i Norges fjeldbygder mødte man i middelalderen ofte og møder man endnu en enkelt gang kirkebygninger med vildt fantastiske former, der snarere ser ud som dæmoniske afgudstempler end som gudshuse, med sine af tiden sværtede og bøiede stolper og planker, med sine dragesmykkede gavle, der reiser sig den ene over den anden, med sine steile tage og lave vægge, takte – ligesom man tænker sig middelalderens drager skjælbedækkede – med mørke spaan, hist og her overgroede af en vildtvoksende ornamentvegetation, i hvilken sælsomme fabeldyr slynger seg ind –: det er de norske stavkirker.

Slik innledet Norges første professor i kunsthistorie, Lorentz Dietrichson, sitt verk *De norske stavkirker. Studier over deres system, oprindelse og historiske udvikling. Et bidrag til Norges middelalderske bygningskunst historie*, utgitt i 1892. At Norges stavkirker inngikk i et

system, at man kunne studere deres opprinnelse, at de var del av en (stil)historisk utvikling, samt at de kunne bli forstått som middelaldersk bygningskunst – og at de i det hele tatt var *norske*, var på dette tidspunktet ikke et revolusjonerende syn, selv om Dietrichson var den første som gjorde det vi i dag vil forstå som en vitenskapelig undersøkelse av disse bygningene. Noen år tidligere hadde man da også fått flyttet en stavkirke fra Gol til Bygdøy og gjenoppført og rekonstruert den der som et ”interessant Bidrag til vor middelalderske Kirkebygningstil”, som det står i en kort artikkel i *Aftenposten* 21. oktober 1884.

Avisartikkelen forteller ellers i feirende ordelag om hvordan *Hs. Maj. Kongen* denne dagen har lagt grunnsteinen til ”den gamle Stavekirke”, og om hvordan det er ”en Glæde for Kristiania Publikum, at den kongl. Park beriges med disse Fornlevninger”. Videre får leseren også vite at det er få historiske kilder som kan fortelle noe om denne kirken, men at man har funnet noen opplysninger om hvordan kirken opprinnelig kan ha sett ut i en ”Besigtigelsesforretning” fra 1673–1675. Helt til sist i artikkelen trekkes også en annen kilde frem, nemlig fogden Iver Wiels (1711–1756) beskrivelse over Hallingdal fra 1740-årene, og vi får vite at: ”Til Gols Kirke knytter sig saavidt bekjendt intet mærkeligere Sagn. Foged Wiel affeier den i sin Beskrivelse over Hallingdal paa følgende kyndige Maade:

‘Gols Kirke er som de øvrige en Reisekirke. Om denne haves intet mærkværdigt’.”

I min avhandling, som har fått tittelen sin nettopp etter Wiels utsagn, undersøker jeg dette spennet både i tid og kunnskapsformer, som åpner seg opp mellom Wiel og Dietrichson. Gjennom nærlesning av et stort tekstmateriale, bestående av både publiserte tekster og ulike former for arkivmateriale, identifiserer jeg og viser frem en rekke forskyvninger, begrepsendringer og skiftende kunnskapsinteresser som var med på å omforme Norges stavkirker fra lokale, nedslitte kirkebygg uten nevneverdig interesse til nasjonale og (kunst)historiske monumenter fra norsk middelalder. Denne omformingen var ikke nødvendigvis entydig og ensporet, og i avhandlingen min argumenterer jeg for at stavkirkene på 1700- og 1800-tallet var del av flere ulike ”kunnskapsprosjekter”, som ikke alltid nødvendigvis hadde samme mål og mening. Stavkirkene ble registrert, vurdert, monumentalisert, internasjonalsert, rasjonalisert, historisert og – helt mot slutten av 1800-tallet – nasjonalisert. Dessuten: kunnskapen om dem ble stadig resirkulert. Gjennom det mangfoldige materialet jeg nitidig presenterer i avhandlingen min kommer det frem at stavkirkene i denne perioden var del av flere ulike kunnskapsprosjekter, og at de ble forstått fra flere ulike perspektiver på samme tid.

Hovedformålet med avhandlingen har med andre ord vært å vise frem den mang-

foldige kunnskapen om stavkirkene som ble produsert og satt i sirkulasjon i Norge, men også ellers i Europa, i årene fra 1743 til Dietrichsons utgivelse i 1892. Denne kunnskapsproduksjonen- og sirkulasjonen viser oss hvordan stavkirkene som kunnskapsobjekter må forstås som mer komplekse enn det den foreliggende litteraturen gir inntrykk av. Materialet jeg tar utgangspunkt i i avhandlingen, inkluderer blant annet rapporter innsendt fra norske embetsmenn til Kanselliet i København i 1743, 1700- og 1800-tallets mangfoldige topografisk-statistiske og historisk-antikvariske litteratur, kunstneriske fremstillinger, brev, reiseskildringer, innberetninger, J.C. Dahls stavkirkeverk *Denkmale einer sehr ausgebildeted Holzbaukunst*, tyske, franske og engelske kunsthistorier, Fortidsminneforeningens mange publikasjoner, samt en rekke mer allmennrettede bøker, tidsskrifter og illustrerte ukeblader fra 1830-årene og fremover.

Avhandlingen er beskrevet som en ”tekst- og kunnskapshistorisk studie”, men som komiteen med rette påpekte i sin innstilling, utvikler jeg ikke noe egentlig kunnskapshistorisk analyseapparat. Selv har jeg beskrevet avhandlingen som ”empiridrevet”, og verdien av avhandlingen ligger kanskje først og fremst i at et rikt og interessant tekstlig materiale knyttet til fortidsminnevernets både forhistorie og historie i Norge løftes frem og settes inn i nye kulturhistoriske sammenhenger.